

Cultural Landscapes: Design for a Sustainable Community Concept of Sufficiency Economy Philosophy, Case Study Ban Moh Luang Lampang

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม: การออกแบบเพื่อชุมชนที่ยั่งยืนจากแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง

Busakorn Houbcham*

Anucha Pangkesorn

บุษกร ฮาบแช่ม

อนุชา แผงเกษ

Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Thailand

Corresponding author*

e-mail: busakorn_gang@hotmail.com

Received 26-03-2024**Revised** 21-06-2024**Accepted** 24-06-2024**DOI:** 10.69598/artssu.2024.3118.**Keywords:** cultural landscape, sustainable design, sufficiency economy philosophy, Ban Moh Luang community**คำสำคัญ:** ภูมิทัศน์วัฒนธรรม, การออกแบบที่ยั่งยืน, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, ชุมชนบ้านเมะหลวง**Abstract**

Objectives: This research aims to examine the cultural landscape, environment, socio-economy, and culture of Ban Moh Luang community in Lampang province in order to create a collective identity. The analysis is intended to pave the way to the sustainable design based on the sufficiency economy philosophy. A model was developed to apply these findings to the community.

Methods: The researcher employed qualitative research methods, including participatory action research (PAR) and conscientization. Interviews and discussions were conducted with 32 informants, comprising individuals and government representatives from Ban Moh Luang local organizations. The data were analyzed using design thinking to create new knowledge.

Results: The research results were shown to accomplish 3 aspects of cultural landscape of Ban Moh Luang community in Lampang, which are the environment, culture, and the socio-economy, which are aligned with the sufficiency economy philosophy. A creative designed was developed from the concept of "Nava Bhumi model" which contains 1. history 2. geography 3. landscape 4. pride 5. geosocial 6. wisdom 7. ecology 8. immunity, and 9. moral sense.

Application of this study: The research outcome can serve as a guideline for developing a model for sustainable development in the Ban Moh Luang community, as well as other communities.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สังคม-เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน วิเคราะห์/สังเคราะห์ให้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบ จากแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับชุมชน เพื่อความยั่งยืนโดยการสร้างแม่แบบให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมและนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่

วิธีการศึกษา: ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางจิตสำนึก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับกลุ่มประชากรในชุมชนบ้านเมะหลวงและองค์กรในพื้นที่ โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด 32 คน ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ผ่านกระบวนการออกแบบด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

ผลการศึกษา: ผลการวิจัยพบว่าเพื่อตอบโจทย์ในการศึกษาพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านสังคม-เศรษฐกิจ ให้มีความสอดคล้องในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ให้เหมาะสม ผู้วิจัยได้พัฒนาจากแนวคิดโมเดล "นาวาภูมิ" โดยจัดทำเป็นผลงานออกแบบสร้างสรรค์จากภูมิทั้ง 9 ได้แก่ 1.ภูมิหลัง 2.ภูมิศาสตร์ 3.ภูมิทัศน์ 4.ภูมิใจ 5.ภูมิสังคม 6.ภูมิปัญญา 7.ภูมินิเวศ 8.ภูมิคุ้มกัน 9.ภูมิธรรม

การประยุกต์ใช้: ผลการวิจัยครั้งนี้อาจใช้เป็นแนวทางในการสร้างแม่แบบแนวทางให้ชุมชนบ้านเมะหลวงได้มีส่วนร่วมและนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ หรือชุมชนอื่น ๆ ได้ศึกษาแม่แบบเพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บทนำ

เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่โดยต้องแท้ ต้องทำความเข้าใจภูมิหลังที่มีมาแต่เดิม การศึกษาท้องถิ่น โดยพิจารณาความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง (Valliphodom, 2008) การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนจึงต้องมองให้ลึกลงไปยังประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยความหมายและคำจำกัดความของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscapes) ในการศึกษา นี้ เป็นการเชื่อมโยง มนุษย์ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และศิลปะวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ การเรียนรู้และเข้าใจในวิถีสังคมของมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอดีเคารพต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ผลลัพธ์ของการดำเนินไปของวัฒนธรรมของมนุษย์บนธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมนี้เองที่เป็นความหมายของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Keudsiri, 2008) สิ่งที่มีมาตั้งแต่ในอดีตถูกถ่ายทอดให้ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันแม้จะมีกาลเวลาเป็นตัวแปรปรับเปลี่ยนไปบ้าง ถือเป็นข้อบ่งชี้ที่สำคัญว่า ประเพณีที่มีต้นกำเนิดมาจากความเชื่อ ความศรัทธาของมนุษย์มิได้สูญหายไปโดยง่าย ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่เป็นกลุ่มเหล่านี้นั้นพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกัน (Valliphodom, 2011)

ในการศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่ของชุมชนบ้านแม่หลวง ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลแม่เกาะ อำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง เดิมเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบ้านดง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีชุมชนใหญ่เป็นศูนย์กลางอยู่ที่บ้านแม่หลวง เมื่อมีการนำถ่านหินขึ้นมาใช้งาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 ทำให้ชุมชนหมู่บ้านดังกล่าวมีความเจริญและขยายตัวขึ้น โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) แม่เกาะ เป็นผู้เริ่มการขุดทำเหมืองและเป็นเหมืองถ่านหินลึกในดิ่งที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย กฟผ.ทำการผลิตถ่านหินสำหรับนำไปใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้าประมาณ 17 ล้านตัน หรือคิดเป็น 20 เปอร์เซ็นต์ของกำลังผลิตของทั้งประเทศ ถือว่าเป็นการสร้างคุณประโยชน์มากมาย แต่ในอีกมุมหนึ่ง เหมืองแม่เกาะแห่งนี้ก็ได้สร้างผลกระทบด้านสุขภาพ จากปัญหาการรั่วไหลของก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา แน่หนอนว่าผลกระทบเหล่านี้ย่อมเกิดแก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง เหมืองแม่เกาะนั่นเอง ทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างคนในชุมชนกับองค์กรเหมืองแม่เกาะขึ้น แต่กระนั้นองค์กรก็ได้ดำเนินการด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (CSR) โดยแก้ไขปัญหามลพิษทางมลภาวะในด้านต่าง ๆ และส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับชุมชนในอำเภอแม่เกาะ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพอนามัย ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม แม้ว่า การมีเหมืองแม่เกาะจะนำมาซึ่งความเจริญรอบด้าน แต่ในตอนนี้มีการคาดการณ์ว่าในอีกประมาณ 30 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2594) ทรัพยากรถ่านหินที่ใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าจะหมดลง กลายเป็นประเด็นสำคัญที่คนในชุมชนพื้นที่รอบโรงไฟฟ้าต้องตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง (Self reliance) ควรหันมามองต้นทุนทรัพยากร พื้นฟู ปรับปรุงสภาพแวดล้อม สร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ของสังคมในแบบท้องถิ่นนิยม (Localism) ด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนสังคมให้มุ่งสู่ความสุขร่วมกันแทนการชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาด้วยตัวเลขของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ หรือ GDP (Gross Domestic Product) แต่เพียงอย่างเดียว (Srisopa, 2010)

การวิจัยนี้ได้ศึกษา สิ่งแวดล้อม สังคม-เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรมของอำเภอแม่เกาะ จึงเกิดคำถามขึ้นว่าถ้าในอีก 30 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2594) ทรัพยากรถ่านหินหมดลงและไม่มียกกองทุนรอบโรงไฟฟ้าเข้ามาสนับสนุนแล้วชาวชุมชนแม่เกาะควรทำอย่างไรต่อไป ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของการการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องพึ่งพากัน การพัฒนาชุมชนบ้านแม่หลวงเพื่อให้เกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยั่งยืนนั้น สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในยุคทศวรรษชาติ พ.ศ. 2561-2580 ที่กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศ ทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมาเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยพระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาบนแนวคิดของการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอกิน พอใช้ โดยใช้หลักของความพอประมาณ การคำนึงถึงเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มุ่งสู่สังคมที่เป็นสุข พร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองและอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมใช้ทรัพยากรและต้นทุนทางวัฒนธรรมอย่างรู้คุณค่า ซึ่งผู้วิจัยได้นำต้นทุนของชุมชนมาบูรณาการด้วยศิลปะการออกแบบโดยการประยุกต์ให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางให้กับชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศต่อไป และกลายเป็นแม่แบบหรือทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้กับพื้นที่อื่น ๆ ได้ผ่านแนวคิดเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม”

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. ศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สังคม-เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน
2. ศึกษาแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบ
3. สร้างสรรค์งานออกแบบสำหรับชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง เพื่อความยั่งยืน โดยการสร้างแม่แบบให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมและนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เพื่อความเข้าใจในการศึกษาตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นที่ จากการทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้ ข้อมูลพื้นที่ชุมชนบ้านเมะหลวง อำเภอแม่เมะ จังหวัดลำปาง โดยการลงพื้นที่ สํารวจ สังเกต ในเบื้องต้น และการศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสารที่จัดทำโดยชุมชน กับหน่วยงานภายนอก ข้อมูลออนไลน์ เป็นการตรวจสอบความชัดเจนหรือหาแนวทางประเด็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับชุมชนบ้านเมะหลวง ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลต่าง ๆ จุดเด่นและปัญหาของพื้นที่ในเบื้องต้น จึงพอสรุปได้ว่า ด้านประวัติศาสตร์ที่มาของชุมชน มีความน่าสนใจและมีการรวบรวม บันทึกข้อมูลจากบุคคลในชุมชนไว้มากพอสมควร ทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์นำข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือมาใช้ อ้างอิงได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ซึ่งการอพยพย้ายพื้นที่จากอดีตก็ส่งผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้าน พื้นที่ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สังคม-เศรษฐกิจ ทางชุมชนเองก็มีความเข้มแข็งและภูมิใจในรากเหง้าของตน ยอมรับในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแต่ก็ไม่ทิ้งความเป็นตัวตนในอดีต โดยมีจุดเด่นที่ชัดเจนทางด้านชาติพันธุ์ไทใหญ่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในชุมชน สถานที่สำคัญ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีการสืบสาน ร่วมกับคนรุ่นใหม่ตกทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ในด้านสังคม-เศรษฐกิจ มีกลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน ที่สร้างรายได้ในชุมชน อีกทั้งยังองค์กรขนาดใหญ่ การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย (ก.ฟ.ผ.) แม่เมะ ที่มีความสำคัญในพื้นที่และให้การสนับสนุนชุมชนจากงบประมาณกองทุนพัฒนาชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้าจังหวัดลำปาง ซึ่งจุดนี้นับเป็นความได้เปรียบ แต่ก็มีผลกระทบของผลกระทบบางประการทางด้านการอพยพย้ายพื้นที่และปัญหาด้านสุขภาพ และเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกต่อไปด้านการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

2. การทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยเห็นภาพรวมจากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้แก่ การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม, หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs), หลักการออกแบบเชิงนิเวศเศรษฐกิจ, แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการออกแบบเพื่อชุมชนและทบทวนงานวิจัย บทความจากกรณีศึกษา ทำให้เห็นถึงแนวทางที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย ผู้วิจัยได้มีแนวทางในการศึกษาเพื่อกำหนดความสอดคล้องที่เชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบเพื่อพัฒนาชุมชนบ้านเมะหลวง โดยหลัก ๆ จะเป็นแนวคิดทฤษฎีภูมิทัศน์วัฒนธรรม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาเชิงพื้นที่ การพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบเพื่อชุมชน โดยจะมีการนำมาวิเคราะห์ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนบ้านเมะหลวงต่อไป โดยมีกรอบแนวคิด ตัวแปรของการวิจัย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

Figure 1 Conceptual Framework

(Source: Houbcham, 2023)

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม: การออกแบบเพื่อชุมชนที่ยั่งยืนจากแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนบ้านแม่หลวง จังหวัดลำปาง” ผู้วิจัยจะใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีรายละเอียดการดำเนินวิธีวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้มีเกณฑ์ในการคัดเลือก (Inclusion criteria) ผู้ให้ข้อมูลโดยแบ่งการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลต้องมีภูมิลำเนาหรืออาศัยอยู่/ทำงาน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ตำบลแม่เมาะ จังหวัดลำปาง และมีอายุระหว่าง 18-60 ปี ผู้วิจัยได้มีการนำเครื่องมือวิจัยในรูปแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา หลังจากได้นิยามปฏิบัติการของตัวแปรทั้งหมดแล้ว ได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในด้านการออกแบบ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งหมด 3 ท่าน ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) หลังจากนั้นนำมาหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of item congruency) และผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เรียบร้อยแล้ว จึงนำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เพื่อเก็บข้อมูลในกลุ่มประชากร รวม 32 คน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1. ประชาชน ผู้นำชุมชน ในชุมชนบ้านแม่หลวง ตำบลแม่เมาะ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการอิสระ กลุ่มผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชน ประชาชนทั่วไป (แบบสัมภาษณ์ 8 คนและการสนทนากลุ่ม 10 คน)

2. หน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานเทศบาลตำบลแม่เมาะ สำนักงานพัฒนาชุมชนตำบลแม่เมาะ กองชุมชนสัมพันธ์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) แม่เมาะ สำนักงานเกษตรอำเภอแม่เมาะ โรงเรียนเทศบาลแม่เมาะ สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่เมาะ (แบบสัมภาษณ์ 5 คนและการสนทนากลุ่ม 9 คน)

ในการสร้างเครื่องมือวิจัยผู้วิจัยได้แยกประเด็นในการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มตามตารางด้านล่างนี้

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

Table 1 Subjects of Ban Moh Luang data collection

การเก็บข้อมูล (Data collection)	ประเด็น (Main point)
1. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต (Collecting data through observation) - ผู้นำชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการอิสระ, กลุ่มผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชน, ประชาชนทั่วไป (Community leaders, folk philosophers, independent academics, entrepreneurial groups and community enterprises, the general public) - หน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนในพื้นที่ (Government agencies, state enterprises and private sectors in the area)	- สิ่งแวดล้อม ลักษณะทางกายภาพของชุมชน (Environment, physical characteristics of the community) - ความเชื่อ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม (Beliefs, traditions, arts and culture) - เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ (Economy, society, well-being) - การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Community participation) - การสนับสนุนขององค์กรในพื้นที่ (Local Organization Support) - แนวทางการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ตีความหาข้อค้นพบ (Guidelines for analyzing, interpreting and finding findings)
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดเวทีชุมชน (Data collection by organizing community forums) - ผู้นำชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการอิสระ, กลุ่มผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชน, ประชาชนทั่วไป (Community leaders, folk philosophers, independent academics, entrepreneurial groups and community enterprises, the general public) - หน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนในพื้นที่ (Government agencies, state enterprises and private sectors in the area)	- ประวัติศาสตร์พื้นที่/ บุคคลสำคัญ (Area history/Important people) - อัตลักษณ์ต่างๆ ของชุมชน (Community identities) - เอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ (Identity of ethnic groups in the area) - ปัญหาภายในชุมชน (Problems within the community) - แนวทางการสนับสนุนขององค์กรในพื้นที่ (Local Organization Support) - แนวทางการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ตีความหาข้อค้นพบ (Guidelines for analyzing, interpreting and finding findings)
3.การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ แบบเดี่ยวและสนทนากลุ่ม (Data collection was conducted through individual interviews and focus group discussions) - ผู้นำชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, นักวิชาการอิสระ, กลุ่มผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชน, ประชาชนทั่วไป (Community leaders, folk philosophers, independent academics, entrepreneurial groups and community enterprises, the general public) - หน่วยงานภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนในพื้นที่ (Government agencies, state enterprises and private sectors in the area)	- ประวัติศาสตร์พื้นที่/ บุคคลสำคัญ (Area history/Important people) - อัตลักษณ์ต่างๆ ของชุมชน (Community identities) - เอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ (Identity of ethnic groups in the area) - ปัญหาภายในชุมชน (Problems within the community) - แนวทางการสนับสนุนขององค์กรในพื้นที่ (Local Organization Support) - แนวทางการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ตีความหาข้อค้นพบ (Guidelines for analyzing, interpreting and finding findings)

3. กระบวนการและขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางจิตสำนึก (Participatory Action Research and Conscientization) หรือ PAR เป็นกระบวนการที่สะท้อนความเป็นจริงที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ และดำเนินไปตามครรลองของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สังคม PAR คือกระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และชีวิตการทำงานของกลุ่มคน ร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบที่ได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายทั่วโลก คือกระบวนการคิดเชิงออกแบบของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) หรือที่รู้จักกันภายใต้ชื่อ

ดี-สกูล (D.school) ซึ่งขั้นตอนกระบวนการคิดเชิงออกแบบมีขั้นตอนการดำเนินการที่มีไม่เพียงแต่มุ่งไปข้างหน้าตามลำดับขั้นเพียงอย่างเดียว หากแต่กระบวนการแต่ละส่วนมีการย้อนกลับมาทบทวน วิเคราะห์เพื่อให้ตอบโจทย์ที่ได้ตรงเป้าประสงค์ที่ชัดเจนอีกด้วย หลังจากนั้นจึงวางแผนขั้นตอนการวิจัยดังนี้ 1. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ด้วยวิธีการสังเกต 2. ศึกษาเอกสาร และหนังสือต่าง ๆ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 3. สร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์และแบบการสนทนากลุ่ม 4. ส่งเครื่องมือให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) หลังจากนั้นนำมาหาดัชนีความสอดคล้อง เพื่อยืนยันขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ 5. เมื่อผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม 6. รวบรวมและจำแนกชนิดข้อมูล 7. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการทวนซ้ำข้อมูลและตรวจสอบสามเส้า 8. สังเคราะห์ ตีความ เพื่อนำผลสรุปไปสู่การออกแบบ 9. ทดลอง สร้างสรรค์ผลงาน สร้างต้นแบบ 10. นำเสนอผลงานในชุมชนแล้วจะมีการประเมินและวิเคราะห์ผล

จากขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดของการออกแบบไว้เป็นแนวทางเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงาน โดยผู้วิจัยเริ่มจากการศึกษาต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเมะหลวงมาสร้างให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งมีกลุ่มประชากรเป้าหมายมาร่วมกันบูรณาการเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกับผู้วิจัยโดยใช้หลักการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง การออกแบบเชิงนิเวศ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เพื่อให้เกิดเป็นผลงานการออกแบบเพื่อชุมชนที่ยั่งยืนดังแผนภาพ

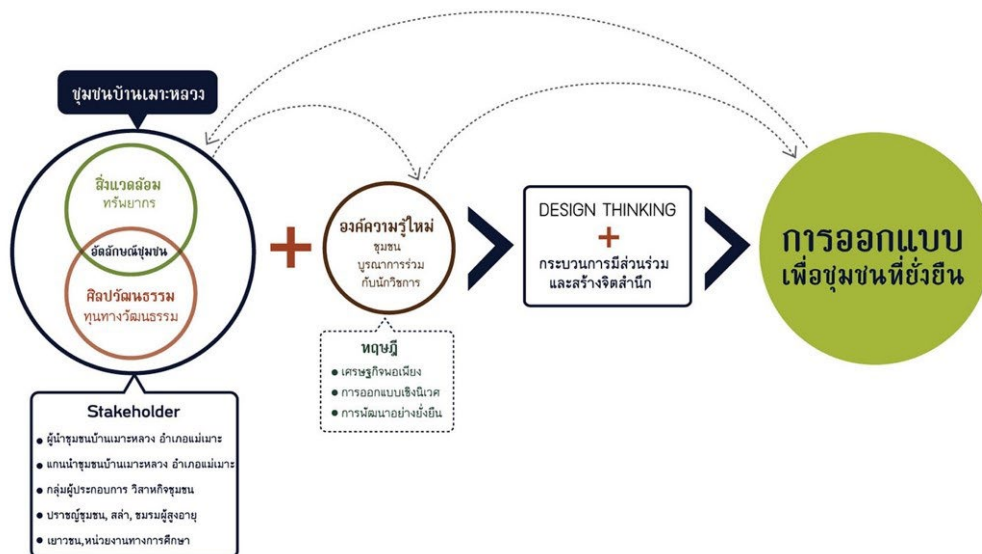

Figure 2 Conceptual framework of design

(Source: Houbcham, 2023)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมจากบริบทพื้นที่ เอกสารต่าง ๆ และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการจัดทำโครงการออกแบบสร้างสรรค์ ทดลองและการประเมินผล
3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม) ในกลุ่มประชากรเป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยมุ่งเน้นมุมมองทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมใน 3 ด้าน เพื่อให้ครอบคลุมประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านสังคม-เศรษฐกิจ จากภาพรวมที่ได้ข้อมูลตั้งแต่การลงพื้นที่สังเกตการณ์ การจัดเวทีชุมชน จนกระทั่งการใช้เครื่องมือในแบบสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่มนั้น ได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการทวนซ้ำข้อมูลและตรวจสอบสามเส้า (Data Triangulation) ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ถูกต้องสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และได้สรุปข้อมูลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชนบ้านเมะหลวงเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์งานออกแบบไว้ในส่วนของผลการวิจัย

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์สรุปผลจากข้อมูลต่าง ๆ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ที่มีมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญที่จะนำมาใช้ในการออกแบบได้หลากหลายประเด็น เป็นการตีความจากข้อค้นพบในการวิเคราะห์ข้อมูลทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง ดัง Table 2

Table 2 Data Analysis and Findings

ข้อมูล (Data)	การวิเคราะห์ (Analysis)	ข้อค้นพบ (Finding)
ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscape) - สิ่งแวดล้อม ลักษณะทางกายภาพของชุมชน (Environment Physical characteristics of the community) - ความเชื่อ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม (Beliefs, traditions, arts and culture) - เศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ (Economy, society, well-being)	การทวนซ้ำข้อมูล (Data repetition) การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) การตีความ (Interpretation)	อัตลักษณ์ชุมชน บ้านเมะหลวง (Identity of Ban Moh Luang community) Mood & Tone ธรรมชาติ (Nature) เรียบง่าย (Simple) เป็นมิตร จริงใจ (Friendly and sincere)
- ประวัติศาสตร์พื้นที่ ทรัพยากร (Area history, resources) - ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญา (Tradition, way of life, wisdom) - เศรษฐกิจ สังคม เศรษฐกิจพอเพียง (Economy, Society, Sufficiency Economy) - การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Community participation) - แนวทางการสนับสนุนขององค์กรในพื้นที่ (Local Organization Support)	การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) การตีความ (Interpretation)	เมะ ม่วน เหมาะ (Moh Muan Mor) เมะ=ชุมชนบ้านเมะหลวง (Moh=Ban Moh Luang Community) ม่วน=ความสุข สนุก มีชีวิตชีวา (Muan=Happiness, Fun Lively) เหมาะ=เหมาะสม พอดี พอเพียง (Mor= Appropriate, adequate, sufficient)
- อัตลักษณ์จากภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน บ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง (Identity from the cultural landscape of the community Ban Moh Luang, Lampang Province.) - เศรษฐกิจ สังคม เศรษฐกิจพอเพียง (Economy, Society, Sufficiency Economy) - การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Community participation) - แนวทางการสนับสนุนขององค์กรในพื้นที่ (Local Organization Support)	การตีความ (Interpretation)	นวกูมิ (Nava Bhumi Model) การเชื่อมโยงพื้นที่บูรณาการความรู้ 9 ประการ (Integrating 9 knowledge areas)

- ด้านสิ่งแวดล้อม ภูเขาไฟจำป่าแดด ป่าชุมชน ใบตองตึง ไม้กิมซุง กาแฟ ต้นสัก
- ด้านศิลปวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ไทใหญ่ ภาษาพื้นเมืองล้านนา ประเพณีแห่ช้างผ้า พ้อนนกิงกาหว่า ตัวโต กลองปูจา ทอผ้า ศาลหลักเมืองแม่เมะ หอศิลปวัฒนธรรมแม่เมะ วัดเมะหลวง วัดทุ่งกล้วยโพธาราม วัดรัตนคูหา พระพุทธรูปโบราณ 3 องค์
- ด้านสังคม-เศรษฐกิจ วิสาหกิจชุมชนเกษตรแปลงใหญ่พืชผัก กลุ่มแปรรูปน้ำพริก กลุ่มโฮมสเตย์

จากข้อมูลที่มาในข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์อีกครั้งเพื่อเป็นการสรุปความเป็นไปได้ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและสร้างสรรค์โมเดลต้นแบบต่อไป การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์มาทั้งหมด สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่จะนำมาใช้ในการออกแบบ ที่มีความสอดคล้อง เชื่อมโยง เหมาะสมกับชุมชน เป็นการตีความจากข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยเลือกใช้ภูมิต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นการบอกเล่าอัตลักษณ์ ทรัพยากร ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบเพื่อชุมชนที่ยั่งยืน สรุปออกมาเป็น 9 หัวข้อ โดยที่ผู้วิจัยเรียกว่า “นวภูมิ” คำว่า “นวภูมิ” ประกอบด้วย นว (นะ-วะ) มีความหมายว่า จำนวนเก้า และ ภูมิ (พูม) มีความหมายว่า แผ่นดิน, ความรู้ ผู้วิจัยได้ให้ความหมาย “นวภูมิ” ว่า เป็นการเชื่อมโยงพื้นที่บูรณาการความรู้ 9 ประการ โดยนำแนวความคิดโมเดล “นวภูมิ” เพื่อสร้างผลงานการออกแบบเพื่อชุมชนที่ยั่งยืนจากแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง ดังนี้

1. **ภูมิหลัง (History)** ประวัติศาสตร์ที่มาของชุมชนในอดีต เป็นการบอกเล่า ถ่ายทอดเรื่องราว ความเป็นตัวตนของชุมชนให้เยาวชนรุ่นใหม่ และบุคคลภายนอกได้รับรู้
2. **ภูมิศาสตร์ (Geography)** ภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ ลักษณะทางกายภาพ ที่เชื่อมโยงกับตำนานของพื้นที่ชุมชน
3. **ภูมิทัศน์ (Landscape)** สิ่งแวดล้อม เส้นทางพื้นที่ในปัจจุบันของชุมชน
4. **ภูมิใจ (Proud)** ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่ชาวชุมชนบ้านเมะหลวงมีความภูมิใจ
5. **ภูมิสังคม (Geosocial)** อุปนิสัยใจคอ ความสามัคคี มีน้ำใจ
6. **ภูมิปัญญา (Wisdom)** งานฝีมือ หัตถกรรมที่อาศัยภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา
7. **ภูมินิเวศ (Ecology)** การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มาต่อยอดสร้างมูลค่า
8. **ภูมิคุ้มกัน (Immunity)** การส่งเสริมอาชีพ เศรษฐกิจ
9. **ภูมิธรรม (Moral Sense)** การส่งเสริมการทำเพื่อสังคม

Figure 3 Data Visualization of “Nava Bhumi Model”

(Source: Houbcham, 2023)

1. ผลงานการสร้างสรรค์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง ผสมผสานแนวคิด “นวกูมิโมเดล” สามารถออกแบบผลงานสร้างสรรค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนได้ ดังนี้

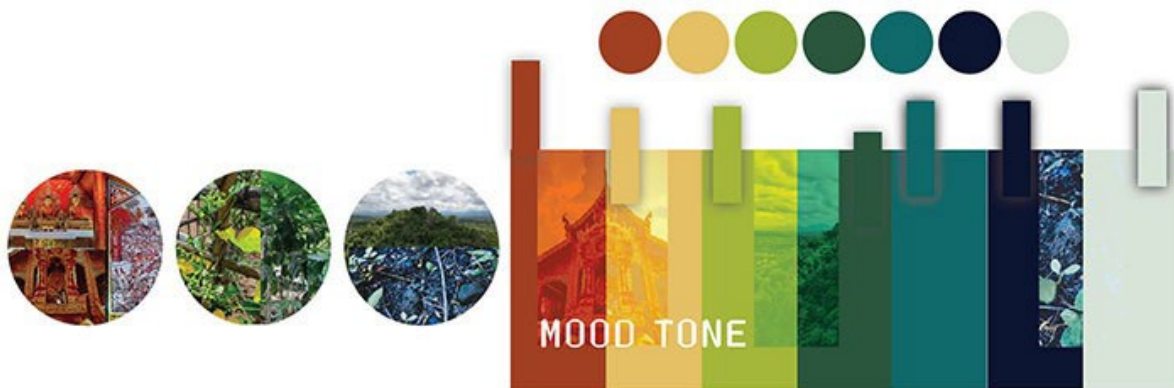

Figure 4 Identity Color design of Ban Moh Luang community inspired by colors within community area

(Source: Houbcham, 2023)

1.1 การออกแบบจากแนวคิดภูมิหลัง (History)

ประกอบด้วยการออกแบบ 2 ส่วน ดังนี้

1. การออกแบบสื่อจัดแสดงช่วงเวลาประวัติศาสตร์พื้นที่แม่เมะจากการศึกษาเก็บข้อมูลในเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญของพื้นที่ทำให้ทราบถึงเรื่องราวความเป็นมาในภูมิหลังแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ การออกแบบสื่อจัดแสดงช่วงเวลาประวัติศาสตร์พื้นที่แม่เมะเพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชนในมิติที่ชัดเจนขึ้น
2. การออกแบบชุดตัวอักษร “เมะหลวง” ที่ถอดแบบมาจากป้ายวัดเมะหลวงเก่า โดยมีมือ พ่อหนานเกษม เขมจารี ปราชญ์ท้องถิ่น คนดีศรีแม่เมะ เป็นผู้ออกแบบเขียนและแกะสลักลงป้ายไม้ เป็นการต่อยอดจากภูมิหลังของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของพื้นที่เดิมและส่งต่อด้วยการออกแบบเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชนมาในยุคสมัยปัจจุบัน

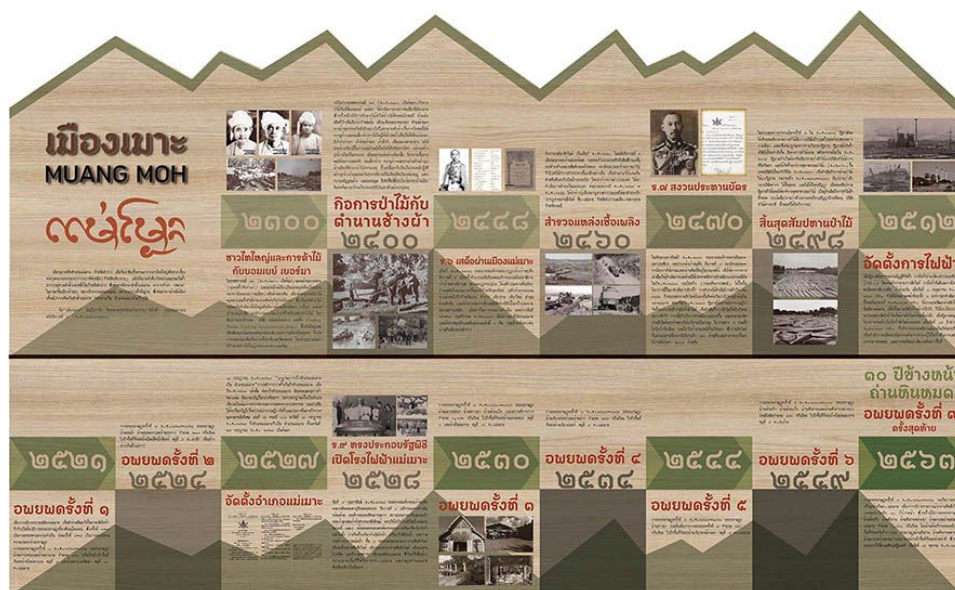

Figure 5 Medias exhibited the historical time of Mae Moh

(Source: Houbcham, 2023)

Figure 6 Reproduction of letters from the original Wat Moh Luang sign

(Source: Houbcham, 2023)

Figure 7 Designed Font named "Moh Luang"

(Source: Houbcham, 2023)

1.2 การออกแบบจากแนวคิดภูมิศาสตร์ (Geography)

ชุมชนบ้านเมะหลวงมีตำนานประเพณีแห่ช้างผ้าที่เชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์พื้นที่ดอยผาช้าง ซึ่งถูกถ่ายทอดตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนสืบต่อกันมา การออกแบบสื่อกราฟิกเคลื่อนไหวเรื่องราวดังกล่าวนั้นเพื่อเป็นการสื่อสารเรื่องราวตำนานของพื้นที่สู่รุ่นเด็ก เยาวชน คนรุ่นหลังผ่านสื่อร่วมสมัยให้เข้าใจง่ายและน่าสนใจมากขึ้น

Figure 8 Motion Graphic "Doi Pha Chang and the legend of Chang Pha" and QR CODE

(Source: Houbcham, 2023)

1.3 การออกแบบจากแนวคิดภูมิทัศน์ (Landscape)

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ภูมิทัศน์พื้นที่โดยรอบในชุมชนบ้านเมะหลวง เพื่อแสดงถึงสถานที่ที่สำคัญอันเป็นอัตลักษณ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ศิลปะวัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ มาใช้ในการออกแบบแผนที่เส้นทางภายในชุมชนเป็นแผนที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมบ้านเมะหลวงโดยการถอดแบบเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นรูปแบบกราฟิกเพื่อใช้ในการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์แก่บุคคลภายนอกที่เดินทางเข้ามาจะได้ทราบถึงเส้นทางของสถานที่ต่าง ๆ

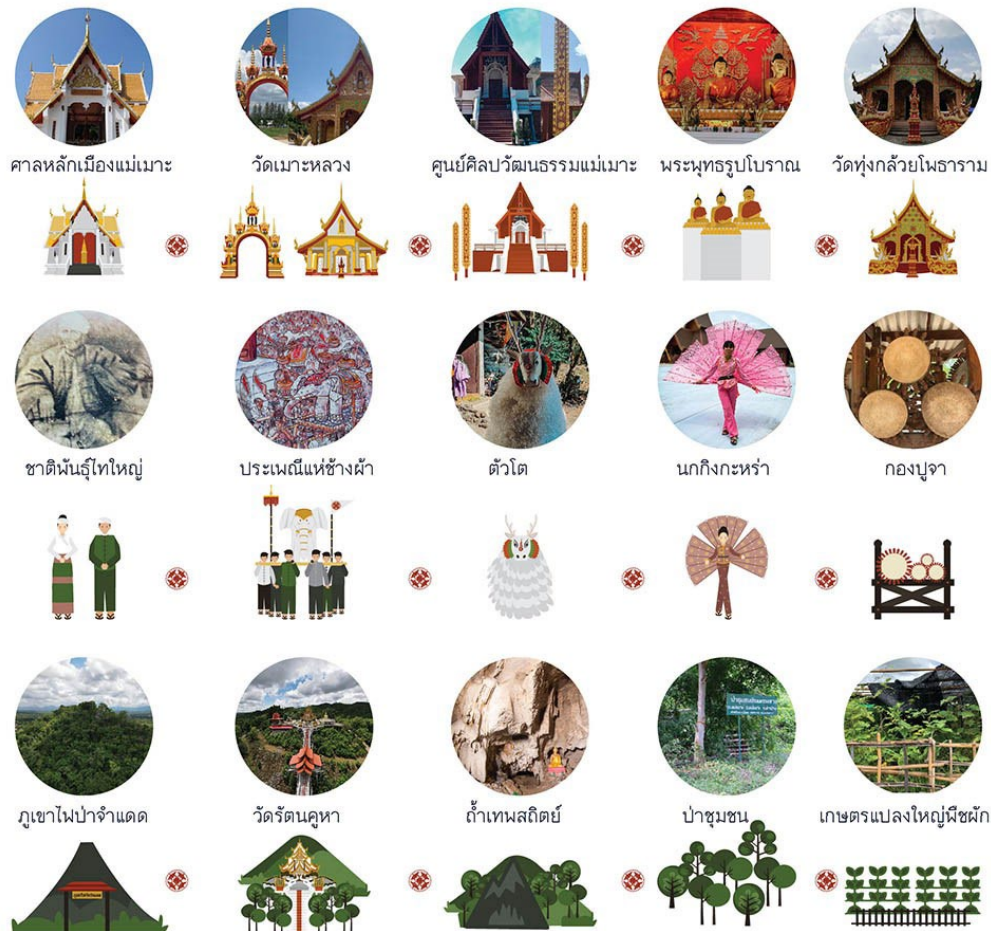

Figure 9 Identity of Ban Moh Luang Cultural Landscape in Graphic form

(Source: Houbcham, 2023)

Figure 10 Cultural Landscape Map of Ban Moh Luang in 2D Graphic and 3D Model

(Source: Houbcham, 2023)

1.4 การออกแบบจากแนวคิดภูมิใจ (Proud)

ครูรวงทอง รักษ์สกุล อดีตครูสอนนาฏศิลป์ โรงเรียนอนุบาลแม่เมาะ ผู้แต่งคำร้อง ประดิษฐ์ท่ารำในการ แสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน "ตำนานช้างเผือก" และ "มนต์เสน่ห์แม่เมาะ" เพื่อใช้สอนเด็ก ๆ ในโรงเรียน จากความภูมิใจในความเป็นคนแม่เมาะต้องการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมอันดีงามผ่านการแสดงฟ้อนรำได้อย่างน่าชื่นชม อีกทั้งการแสดงดังกล่าวยังถูกถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนด้วยความภาคภูมิใจอีกด้วยการออกแบบสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์การแสดงฟ้อนมนต์เสน่ห์เมืองเมาะและฟ้อนตำนานแห่งช้างเผือก

Figure 11 Public Relations Video Media “Charm of Moh Town Dance” and “Legend of Chang Pha Parade Dance” and QR CODE
(Source: Houbcham, 2023)

1.5 การออกแบบจากแนวคิดภูมิสังคม (Geosocial)

การสื่อสารถึงภูมิสังคมของชุมชนบ้านเมาะหลวง ลักษณะสังคมของพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี อุปนิสัยใจคอของคนในชุมชนที่มีน้ำใจไมตรี รักในความสนุกสนาน รื่นเริง มีความสามัคคีร่วมมือร่วมแรงร่วมใจในการรักษาสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นซึ่งเชื่อมโยงกับลักษณะบริบทสภาพแวดล้อมของพื้นที่ภาคเหนือ คือ ลักษณะเด่นที่สร้างภูมิสังคมให้ชุมชนแห่งนี้มีเสน่ห์และสีสันที่น่าสนใจ

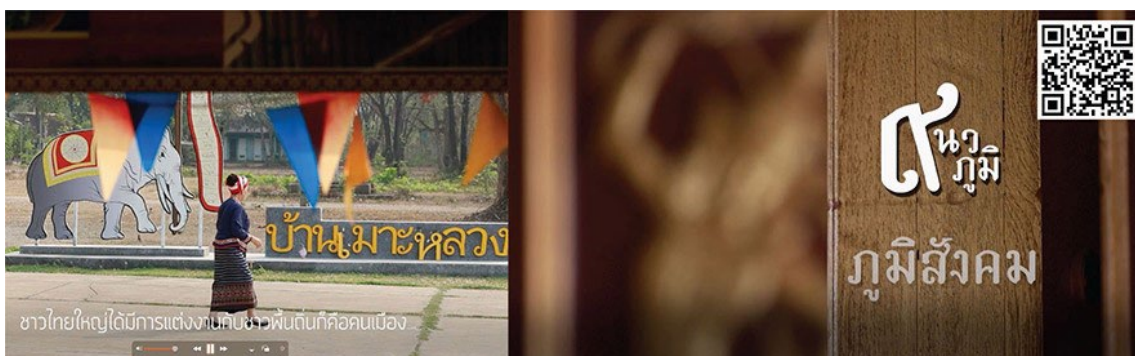

Figure 12 Video Documentary “Community of Ban Moh Luang” and QR CODE
(Source: Houbcham, 2023)

1.6 การออกแบบจากแนวคิดภูมิปัญญา (Wisdom)

ภูมิปัญญาการทอผ้าที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตภายในชุมชนบ้านเมาะหลวง จังหวัดลำปาง โดยแม่สายทอง จำปาเลิศ ผู้มีใจรักในงานหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือ ได้ต่อยอดการย้อมสีธรรมชาติจากดินภูเขาไฟจำป่าแดง ทรัพยากรในชุมชนอันเป็นสิ่งบ่งชี้พื้นที่ คุณค่าควรแก่การอนุรักษ์สานต่อ

Figure 13 Video Documentary documentary "Wisdom" and QR CODE

(Source: Houbcham, 2023)

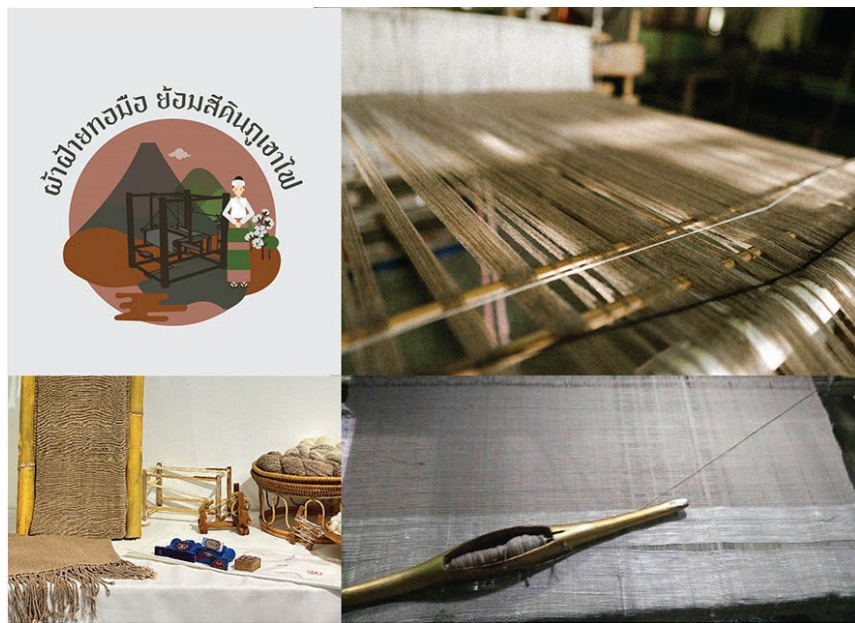

Figure 14 Development process of "Volcanic Clay dyed Woven Fabrics"

(Source: Houbcham, 2023)

1.7 การออกแบบจากแนวคิดภูมินิเวศ (Ecology)

ภูเขาไฟจำป่าแดด ทรัพยากรที่สำคัญในพื้นที่เป็นภูเขาไฟที่หมดสภาพ (domant) ภูเขาไฟดับสนิท ไม่ระเบิดอีกแล้ว มีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง 630 เมตร ปากปล่องด้านเหนือกว้าง 150 เมตร สูงเหนือพื้นที่รอบ ๆ ราว 160 เมตร มีต้นไม้ยืนต้นหลายชนิด มีหินตระกรัน (หินที่มีรูพรุนน้ำหนักเบา) และร่องหินที่เป็นทางเดินของลาวา หลักฐานที่เป็นข้อมูลยืนยันว่าสถานที่นี้เป็นซากภูเขาไฟ ได้มาจากข้อมูลที่ ดร.เบียร์ ซอเรนเซน ผู้อำนวยการสถาบันสแกนดิเนเวียได้ทำการค้นคว้าร่องรอยก่อนประวัติศาสตร์ ศึกษาปรากฏการณ์ทางธรณี ซากชีวิตดึกดำบรรพ์ที่ขุดพบในเขตเหมืองลิกไนต์ ภูเขาไฟมีลักษณะพิเศษตรงที่มีการระเบิดเป็นรูปดวงจันทร์เต็มดวงและครึ่งเสี้ยวคาบเกี่ยวกัน (Warangrat, 2010) ลุงแดง ทนชัยเป็นผู้ริเริ่มการปลูกกาแฟขึ้นในพื้นที่ โดยกาแฟที่ปลูกเป็นสายพันธุ์อาราบิก้าดีมอ ซึ่งให้กลิ่นและรสชาติที่มีความเฉพาะของพื้นที่

Figure 15 Video Documentary documentary "Ecology" and QR CODE

(Source: Houbcham, 2023)

Figure 16 Development process of product packaging for "Jam Pa Dad Volcanic Coffee"

(Source: Houbcham, 2023)

1.8 การออกแบบด้วยแนวคิดภูมิคุ้มกัน (Immunity)

วิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่พืชผัก บ้านเมะหลวง เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านบ้านเมะหลวง ซึ่งกลุ่มมีแนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกไว้กินเองและแบ่งปันเหลือก็ขาย ริเริ่มโดย แม่ฟองจันทร์ วงษ์ชัย สมาชิกจำนวน 28 คน จนทำให้เกิดการขยายกลุ่มกันขึ้นเป็นจำนวน 50 คนจึงไปจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ผัก จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกทั้งหมด 89 คน นับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันด้านความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน

Figure 17 Video Documentary documentary "Immunity" and QR CODE

(Source: Houbcham, 2023)

Figure 18 Development process of product packaging "Kaset Plang Luang"

(Source: Houbcham, 2023)

1.9 การออกแบบจากแนวคิดภูมิธรรม (Moral Sense)

การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนับเป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องมีการเสียสละ แบ่งปัน เมื่อเราได้ใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เพื่อนำไปเลี้ยงปากท้อง หรือประกอบเป็นธุรกิจ วิสาหกิจชุมชน แนวคิดภูมิธรรมคือการประกอบธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค และตอบแทนคืนสู่สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสมดุลในใช้ทรัพยากร โดยการสร้างเงื่อนไขจากผลกำไรที่เกิดจากธุรกิจ วิสาหกิจชุมชน ส่วนหนึ่งต้องมีการปันหมุนเวียนกลับไปสู่กิจกรรมการปลูกป่าในชุมชน

Figure 19 Project "9 for Seedlings, Afforest for Nature"

(Source: Houbcham, 2023)

2. การเผยแพร่ผลงาน

เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ประชาสัมพันธ์และประเมินผลงานการออกแบบสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้วางแนวทางการนำเสนอไว้ 2 รูปแบบ ดังนี้

1. สื่อออนไลน์บน Facebook โดยจัดทำ Fanpage ที่ใช้ชื่อว่า "เมาะ ม่วน เหมาะ" เป็นพื้นที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลผลงานด้านการออกแบบ แก่บุคคลทั่วไปด้วย

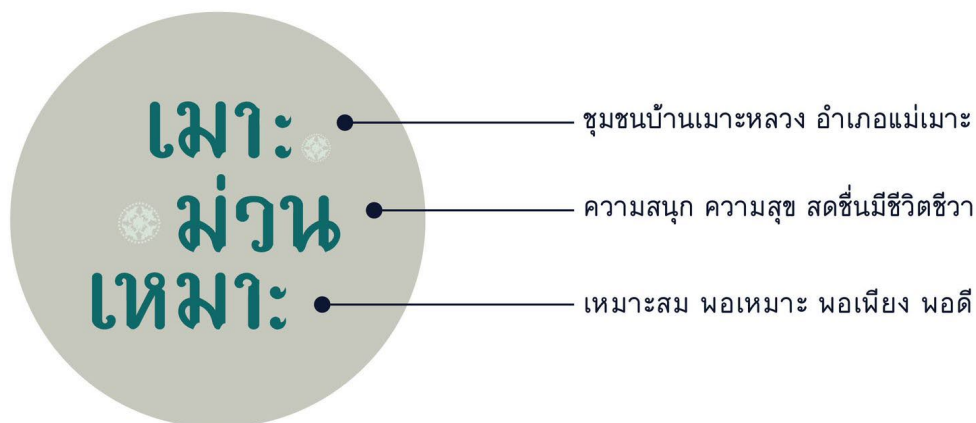

Figure 20 Inspiration of Fanpage named "Moh Muan Moah"

(Source: Houbcham, 2023)

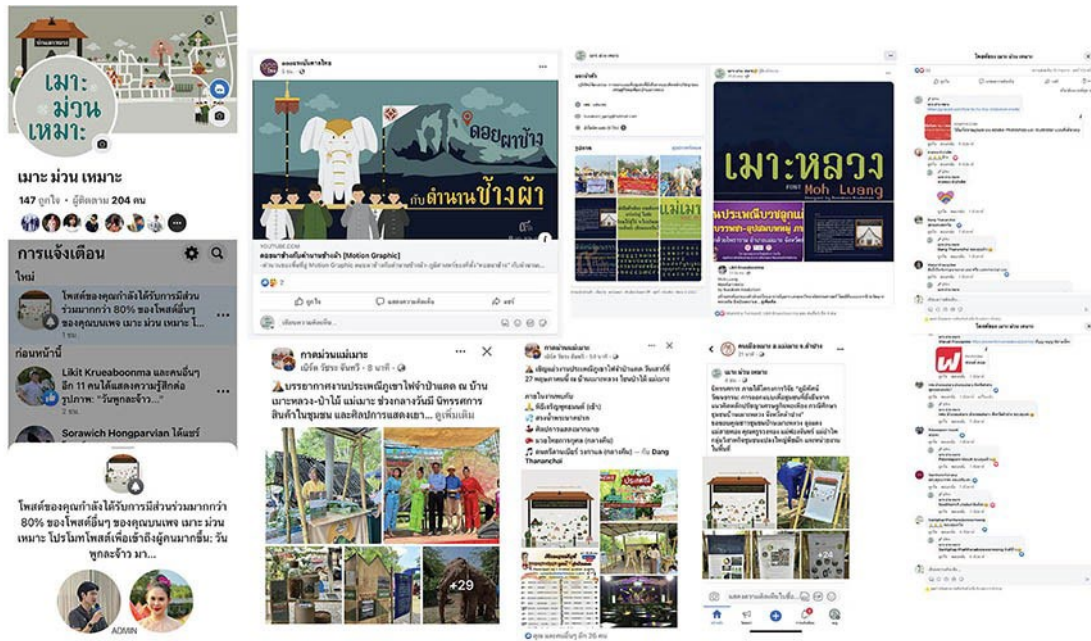

Figure 21 The Performance of Facebook Fanpage “Moh Muan Moah”

(Source: Moh Muan Moah, 2023)

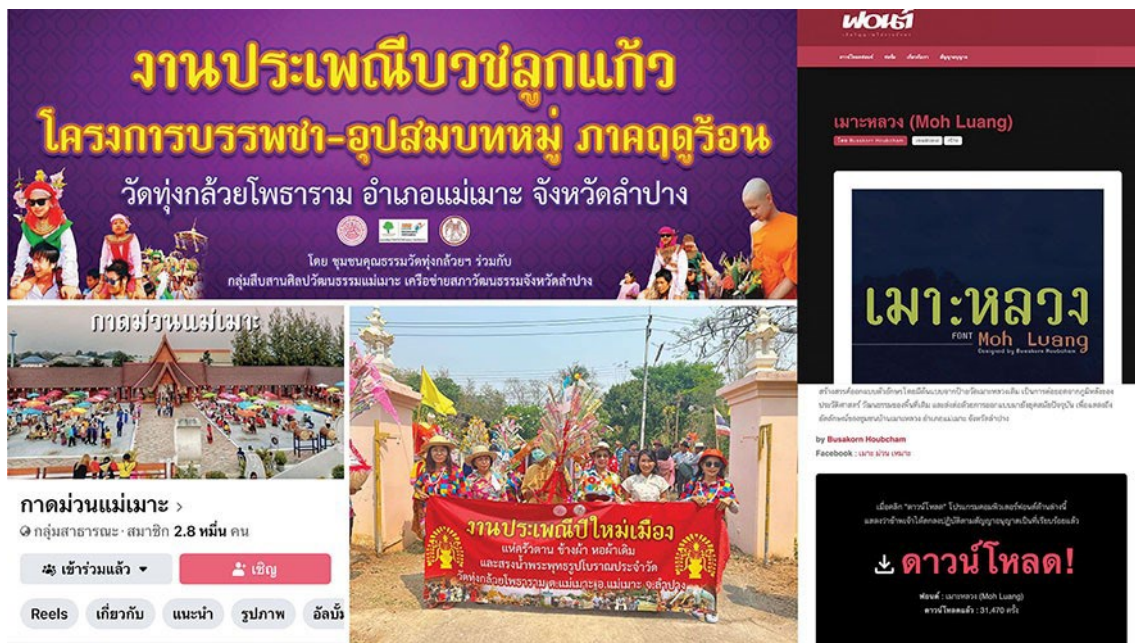

Figure 22 The usage of Designed Font “Moh Luang” by Community and the public downloads count.

(Source: Kat Muan MaeMo Facebook Group, 2023)

2. การจัดนิทรรศการเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานในพื้นที่และสอบถามความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ผู้วิจัยจึงจัดนิทรรศการภายใต้โครงการวิจัย “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม: การออกแบบเพื่อชุมชนที่ยั่งยืนจากแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง” จัดขึ้นในงานประเพณีสงกรานต์หน้าพระนาครท่อนเทียวภูเขาไฟจำปาดะ วันที่ 26-27 พฤษภาคม 2566 ณ ชุมชนบ้านเมะหลวง

Figure 23 The Exhibition Day

(Source: Houbcham, 2023)

สรุปผลการศึกษา

ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 1: เพื่อศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม สังคม-เศรษฐกิจ ในชุมชนบ้านแม่หลวง จังหวัดลำปางและสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

จากการศึกษาในมิติทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่หลวง ผู้วิจัยพบว่าในบริบทพื้นที่ที่มีความน่าสนใจในต้นทุนของชุมชนครบถ้วนทั้ง 3 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสิ่งแวดล้อมที่มีทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ภูเขาไฟจำปาแดด ป่าชุมชน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ถ้ำเทพสถิตย์ สถานที่สำคัญ ศาลหลักเมืองอำเภอแม่เมะ วัดแม่หลวง วัดทุ่งกล้วยโพธาราม วัดรัตนคูหา ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่มีการสืบทอดมาจากเชื้อสายชาติพันธุ์ไทใหญ่ ประเพณีแห่ช้างผ้า ป้อนนกกิ่งกะหร่า ป้อนโต ตีกลองมอเงิง ภูมิปัญญาการทอผ้า อีกทั้งยังมีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ศูนย์รวมอยู่ในชุมชนอีกด้วย ส่วนในด้านสังคม-เศรษฐกิจ ก็มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่หลากหลายกลุ่ม สามารถนำมาใช้ในการออกแบบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนต่อไป

ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 2: เพื่อศึกษาแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับชุมชนบ้านแม่หลวง จังหวัดลำปางและนำไปประยุกต์ใช้

จากการเก็บข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม การออกแบบเครื่องมือโดยใช้แนวคิดในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนและวางโครงสร้างการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เหมาะสมกับชุมชนบ้านแม่หลวง การวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ร่วมของตัวแปรหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในชุมชนหรือพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของประเด็นต่าง ๆ (Brisut, 2015) เพื่อจะตอบโจทย์ทั้ง 3 ด้าน 1. สิ่งแวดล้อม 2. ศิลปวัฒนธรรม 3. สังคม-เศรษฐกิจ โดยมีการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลตำบลแม่เมะ กฟผ.แม่เมะ สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอแม่เมะ เกษตรอำเภอแม่เมะ สภาวัฒนธรรมอำเภอแม่เมะ ใช้กระบวนการศึกษาและพัฒนา การสร้างองค์ความรู้ใหม่ซึ่งต้องใช้การค้นคว้า/วิจัย หลักวิชาการ ทฤษฎี เพื่อช่วยพัฒนาสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน ค้นหาแกนนำ ผู้เข้าร่วม เชื่อมโยงถ่ายทอด เผยแพร่องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ขยายผลลงสู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นข้อค้นพบในกระบวนการการทำงานกับชุมชนโดยผู้วิจัยประยุกต์ใช้หลักการของ Design Thinking เข้าใจปัญหา>วิเคราะห์>ออกแบบ>สร้างต้นแบบ>ทดสอบ>เชื่อมโยงถ่ายทอด ซึ่งสอดคล้องกับ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ซึ่งเป็นศาสตร์ของพระราชทานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย ทำให้รูปแบบแผนงาน กระบวนการทั้งสองที่เชื่อมโยงกันนี้ก่อให้เกิดประสิทธิภาพได้มากขึ้น

ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 3: เพื่อพัฒนางานออกแบบไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน โดยการสร้างแม่แบบให้ชุมชนได้นำไปประยุกต์ใช้ภายในชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง

เมื่อพิจารณาจากข้อค้นพบทั้ง 2 ข้อ ในด้านอัตลักษณ์ของชุมชนและความสอดคล้องด้านการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่และพัฒนาเป็นผลงานการออกแบบจากแนวคิด “นวกูมิ” เพื่อเป็นการสร้างแม่แบบ แนวทางให้ชุมชนบ้านเมะหลวงหรือชุมชนอื่น ๆ ได้ศึกษา ต่อยอด ซึ่งการสร้างต้นแบบผลงานออกมานั้น เป็นการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นต้นทุนอยู่ในพื้นที่ แนวทางการสร้างสรรค์เพื่อทำให้ต้นทุนของชุมชนที่มีถูกจัดรวบรวมเป็นหมวดหมู่และแปรผลเป็นงานออกแบบในเชิงประจักษ์ ซึ่งมีทั้งในส่วน ผลงานกราฟิก การออกแบบตัวอักษร สื่อมัลติมีเดีย การออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ การจัดแสดงเพื่อส่งเสริมการขาย ซึ่งในการออกแบบและสร้าง

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการออกแบบสร้างสรรค์เพื่อชุมชนที่ยั่งยืนจากแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนบ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง พบว่า ข้อมูลในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้รวบรวมเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นความสำคัญของการพัฒนาในมิติด้านสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อมีการเก็บข้อมูลจากเครื่องมือวิจัย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ประชากรในชุมชนและองค์กรในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องนั้น ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมกลับเป็นประเด็นที่ชุมชนบ้านเมะหลวงให้ความสำคัญน้อยกว่า ด้านสังคม-เศรษฐกิจและศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบทั้ง 9 ภูมิ นั้น มีประเด็นที่มีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยงกันทั้ง 3 ประเด็น ซึ่งอาจมีค่าน้ำหนักไม่เท่ากัน การสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ผู้วิจัย ชุมชนบ้านเมะหลวง และหน่วยงานในพื้นที่ ต้องมีความร่วมมือกันสานต่อให้เกิดผล เพราะการสร้างคามยั่งยืนนั้นอาจต้องอาศัยเวลาและความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาต่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ไม่สามารถขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปได้ (Office of the National Economic and Social Development Board, 2018) ดังนั้นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงต้องมีการติดตามในระยะยาวแต่เนื่องด้วยเวลาจำกัดในการทำวิจัยจึงเป็นเพียงแค่การทดลองสร้างแม่แบบเท่านั้น อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยนี้ ก็นับเป็นการวางแนวทางต้นแบบในการพัฒนาชุมชนบ้านเมะหลวงโดยใช้ศิลปะการออกแบบเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อส่งต่อไปให้กับชุมชนบ้านเมะหลวง หน่วยงานในพื้นที่ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงตัวตนของชุมชนผ่านต้นทุนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านเมะหลวงที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงในยุคสมัยปัจจุบัน การสร้างแม่แบบ โมเดล “นวกูมิ” เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ภายในชุมชน บ้านเมะหลวง จังหวัดลำปาง ได้ผลตอบรับและความร่วมมือจากชุมชนมากพอสมควร ซึ่งการสร้างคามเชื่อมโยงกับเครือข่ายชุมชนนั้น มีปัจจัยหลายด้านที่ต้องคำนึงถึง จากการวิเคราะห์ในด้านข้อมูลชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม ตลอดจนใช้เครื่องมือการวิจัย ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงประเด็นในการค้นหาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งไม่ได้ห่างไกลเกินศักยภาพหรือขัดต่อความเป็นตัวตนของชุมชน แม้ว่าการนำไปใช้งานของโมเดล “นวกูมิ” นั้น ชุมชนจะได้ประโยชน์แบบเห็นผลในระยะเวลานั้นรวดเร็วในบางประการหรือบางประการ อาจจะต้องมีข้อปรับปรุงพัฒนาต่อไปเพื่อบูรณาการต่อยอดกับหน่วยงานหรือองค์กรในพื้นที่ซึ่งจะประสบผลสำเร็จที่เป็นแผนในระยะยาวต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- 1.1 การได้มาซึ่งการวิเคราะห์สรุปข้อมูลต้องหาแนวทางที่แปรผลออกมาได้อย่างตรงประเด็น
- 1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็นผลงานการออกแบบโดยแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้องชัดเจนขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 การต่อยอดผลงานการออกแบบ ควรมีการเขียนแผนงานเพื่อให้ชุมชนใช้เป็นต้นแบบในการนำไปประยุกต์ใช้งานเพื่อได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณเงินกองทุนรอบโรงไฟฟ้าแม่เมาะ หรือบสนับสนุนจากองค์กรของรัฐในพื้นที่ เช่น เทศบาลอำเภอแม่เมาะ พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ เพื่อความยั่งยืนต่อไป

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

3.1 การต่อยอดผลงานการออกแบบ ควรได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางมากขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย อาจมีการจัดตั้งผลงานส่วนหนึ่งเป็นนิทรรศการถาวรไว้ในหอศิลป์วัฒนธรรม แม่เมาะ เพื่อการประชาสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกต่อไปด้วย

4. ข้อเสนอในการทำวิจัยในอนาคต

4.1 ในการทำวิจัยในอนาคตหากได้รับการสนับสนุนทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ การลงรายละเอียดงานทางด้านต่าง ๆ ที่ออกมาในรูปแบบผลงานการสร้างสรรค์ทั้ง 9 ภูมิ อาจมีการแยกส่วนเพื่อให้ได้ผลสำเร็จมากขึ้นกว่าการทำเพียงต้นแบบด้วยทุนที่จำกัด

4.2 ผลงานควรทดลองเพิ่มและได้รับการประเมิน ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะมากขึ้นเพื่อความสมบูรณ์ของผลงาน

References

- Brisut Y. (2015). *Community Studies: Basic Research and Science Process*. Khon Kaen: Khon Kaen University Publishing.
- Kat Muan MaeMo Facebook Group. (2023). The usage of Designed Font “Moh Luang” by Community and the public downloads count. Retrieved 19 April 2023, from https://www.facebook.com/groups/maemohfun/?locale=th_TH
- Keudsiri, K. (2008). *Community and Cultural Landscape*. Bangkok: Ausakane Publishing.
- Moh Muan Moah. (2023). The Performance of Facebook Fanpage “Moh Muan Moah”. Retrieved 19 April 2023, from <https://www.facebook.com/profile.php?id=100089624752157>
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2018). *Landscape Development to Sustainability by Sufficiency Economy Philosophy Successful case of Royal Development Study Center*. Bangkok: HQ Studio.
- Srisopa P. (2010). *Local Identity in Food Package Design; A Case Study In Samut Songkhram Province*. Doctoral Dissertation, Ph.D. in Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Valliphodom, S. (2008). *Chuk Kit Manual Meaning of Cultural Landscape Studies from within and Community Moral Sense*. Bangkok: Lek-Prapai Viriyaphan foundation.
- Valliphodom, S. (2011, 1 March). *Thai Society Studies by Cultural Landscape*. Retrieved 19 April 2023, from <http://lekprapai.org/watch.php?id=84>.
- Warangrat, S. Tananchai, D. (2010). *Visiting Mae Moh, Mae Moh District Lampang Province*. Lampang: n.p.
- Houbcham, B. (2023). Figure 1 *Conceptual Framework*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 2 *Conceptual Framework of Design*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 3 *Data Visualization of “Nava Bhumi Model”*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 4 *Identity Color Design of Ban Moh Luang Community inspired by colors within community area*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 5 *Medias exhibited the historical time of Mae Moh Landscape*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 6 *Designed Font named “Moh Luang”*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 7 *Motion Graphic “Doi Pha Chang and the legend of Chang Pha” and QR CODE*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 8 *Identity of Ban Moh Luang Cultural Landscape in Graphic form*.

- Houbcham, B. (2023). Figure 9 *Cultural Landscape Map of Ban Moh Luang in 2D Graphic and 3D Model*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 11 *Public Relations Video Media "Charm of Moh Town Dance" and "Legend of Chang Pha Parade Dance" and QR CODE*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 12 *Video Documentary "Community of Ban Moh Luang" and QR CODE*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 13 *Video Documentary documentary "Wisdom" and QR CODE*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 14 *Development process of "Volcanic Clay dyed Woven Fabrics"*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 15 *Video Documentary documentary "Ecology" and QR CODE*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 16 *Development process of product packaging for "Jam Pa Dad Volcanic Coffee"*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 17 *Video Documentary documentary "Immunity" and QR CODE*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 18 *Development process of product packaging "Kaset Plang Luang"*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 19 *Project "9 for Seedlings, Afforest for Nature"*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 20 *Inspiration of Fanpage named "Moh Muan Moah"*.
- Houbcham, B. (2023). Figure 23 *The Exhibition Day*.